

„Fekete-fehér kincseink színes hírnökei” – A magyar hangosfilm plakátjai 1931–1944

A magyar hangosfilm plakátjai 1931–1944 című kiállítás 2016. november 4-én nyílt meg Győrben a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumban, melyhez az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtára több mint 100 plakát restaurálásával és kölcsönzésével járult hozzá. A kiállítás 2017. május 31-től, a másfajta tér adottságainak megfelelően kicsit átalakítva, átköltözött az OSZK-ba, ahol októberig tekinthették meg az érdeklődők a 6. emeleti kiállítóterekben. Mivel a mai napig nem kutatták a korszak filmplakátjait, ez a kiállítás, mely két helyszínen is bemutatta ezeket, egyedülálló volt.

A filmplakát a kereskedelmi plakát és a kulturális plakát funkcióit egyesíti. Felhívja a figyelmet a filmre, amely adott esetben művészi alkotás, ugyanakkor arra törekszik, hogy minél több nézőt csábítson be a moziba. A hangosfilm korszakában a plakát többnyire alárendelt szerepet játszott a filmmel szemben, elsősorban az volt a feladata, hogy „eladja” a filmet. Ehhez leginkább a sztárok ábrázolása volt a megfelelő eszköz, hiszen ők voltak a „húzónevek”, az emberek miattuk nézték meg a filmeket. Kevés olyan plakátot láthatunk, amelyen nem a színészek portréja, a film egy jelenete, hanem a film hangulatát felidéző ábrázolás hívogat a moziba. A plakátok készítőinek a keze meg volt kötve, így a filmplakátok inkább a tisztas iparos munkát képviselték, mintsem a plakátművészet élvonalát. Gyakran egy-egy standfotó alapján rajzolták meg, kevésbé engedhették szabadon fantáziájukat a filmplakátok készítői. Ráadásul, mivel akkor volt kifizetődő egy film, ha kb. két hét (!) alatt elkészült, gyorsan is kellett dolgozni. Bakó József tiszafüredi mozitulajdonos 1941-ben így berzenkedik a korabeli filmplakátok kapcsán: „A nagyplakátok és rácsplakátok sokszor minden cselekmény vagy hangulatrajz nélkül csupán a főszereplők arcképeit adják vagy legalábbis nem sokkal többet. Ez kevés!... Sokkal érdekesebb és szebb, ha a film összefoglaló

hangulatát fejezi ki a plakát.” Természetesen ilyen plakátok is készültek, példaként emeljük ki néhányat: *Hyppolit, a lakáj* (1931) grafikus: ismeretlen, *A meseautó* (1934) grafikus: Deutsch Ernő József, *Gül baba* (1940) grafikus: Markos, *Emberek a havason* (1941) grafikus: P. Kiss. Természetesen a mozihoz, a filmekhez kapcsolva a filmplakátok jelentősége, érdekessége, információs értéke, megőrzésüknek fontossága – művészi színvonaluktól függetlenül – megkérdőjelezhetetlen.

Az első egész estés, Magyarországon forgatott magyar hangosfilmet, *A kék bálványt*, melynek plakátja jelenleg nem ismert, 1931 szeptemberében mutatták be. A bűnügyi, romantikus komédia, mely a vadnyugaton és Magyarországon játszódik, hatalmas bukás volt.

Nem úgy az ugyanebben az évben készült második magyar hangosfilm, a *Hyppolit, a lakáj*, amely „hangos” közönségsikert aratott, óriási kasszasiker lett, és népszerűsége a mai napig töretlen. Ezt követően 1944-ig mintegy 360 film készült hazánkban. A kiállítás ezt, a filmkészítés szempontjából „aranykornak” is nevezhető sikeres időszakot, a filmekhez készült grafikai plakátokon keresztül mutatta be. A tárlatot a plakátok mellett a filmekkel kapcsolatos tárgyak (pl. korabeli felvevőgép) és egyéb dokumentumok (fényképek, rajzok stb.) egészítették ki.

A kiállításon elsőként a hőskort, a magyar hangosfilmgyártás kezdeteit mutattuk be a látogatóknak. A már említett két alkotás mellett hangsúlyt kapott a korszak ikonikus filmjévé vált *A meseautó*, melynek plakátja mellett látható volt a kiállítás látogatóinak kedvence, a hatalmas íróasztal a pecsétekkel, mely felelevenítette Kabos Gyula híres jelenetét és a szállóigévé vált mondatot: „egy a párna, egy a részvény”. A boldog békeidőket idéző részben az 1938-ig készített filmek plakátjait láthattuk. Ekkor a vígjátékok uralták a filmvásznat, a legtöbbnek a tartalma is hasonló volt: gazdag férfi és szegény lány egymásra találása, bonyodalmakkal, félreértésekkel, humorral, gyakran egy-egy slágerrel fűszerezve, boldog befejezéssel, korabeli sztárokkal. A filmek jelen időben játszódtak, többnyire polgári közegben és elsősorban Budapesten. Ez jelentette a biztos sikert.

1939-től a háború árnyéka rányomta a bélyegét a filmgyártásra is. A zsidó származású művészek nem forgathattak, és a háború témája egyre több filmben teret kapott. A vígjáték mellett a melodráma vált uralkodó műfajjává, melyben megjelent a baljós hangulat, a rossz közérzet megfogalmazása. Az első nagy filmsikere ennek a korszaknak a *Halálós tavasz* (1939) volt. Ebben a filmben tűnt fel először a férfit az ujjá köré csavaró és tönkretévő nőtípus, akit sokszor a későbbiekben is Karády Katalin jelenített meg.

A kiállítás kiemelt néhány jellemző korabeli film-témát. A kosztümös filmek, a realista filmek, a népies témájú filmek, a honvédhagyományokat felelevenítő, illetve háborús témájú filmek plakátjait összegyűjtve, egymás mellett láthattuk. A kiállításon a filmplakátokat kiegészítette egy filmösszeállítás a Magyar Nemzeti Filmarchívum jóvoltából, amely mintegy 15 filmrészletet tartalmazva elevenítette fel a hangosfilmeket.

A filmplakátok összegyűjtésének és bemutatásának nem titkolt célja volt az is, hogy a figyelmet felkeltse és

a további kutatást is serkentse a filmek és a filmplakátok tekintetében egyaránt. Ennek eredménye már nagyon hamar jelentkezett. A győri kiállítás megnyitását követően, de még a budapesti előtt az OSZK-nak sikerült megvennie egy olyan plakátot, amelyet elveszettnek hittünk. A *Mai lányok* (1937) című film plakátjáról van szó, melynek grafikusja: Győri Gy. László. A plakátot munkatársaink vilámgyorsan megvásárolták, restaurálták, bedolgozták, így vált lehetővé, hogy a budapesti kiállításon kiemelt helyet kapva bemutatathattuk. Reméljük, nem egyedi esetről van szó, és több hiányzó filmplakát is előkerülhet a jövőben!

A kiállítás mellett hasonló címmel egy szép album is megjelent a Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér és az Országos Széchényi Könyvtár közös kiadásában. Győrben volt a kötet első bemutatója a Győri Könyvszalonnán, a *85 éves a magyar hangosfilm* című konferencia keretében. A budapesti bemutatóra *A magyar kultúra napja* alkalmából, 2017. január 20-án került sor az Országos Széchényi Könyvtárban. Nagy volt az érdeklődés, szinte megtelt a díszterem. A 360 film közül kb. 300 film plakátja ismert, és valamilyen helyet kapott a könyvben, így sok újdonságra csodálkozhatnak rá a filmrajongók. Némely filmhez két plakát is készült, egy nagyplakát és egy keskeny, ún. rácspalakát, ez esetben mindkettő szerepel az albumban. A könyvben összegyűjtött 500 plakátból kb. 400 darabot az ország legnagyobb plakátgyűjteményében, a nemzeti könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtárában őrzünk. A többi plakát a Magyar Nemzeti Filmarchívum gyűjteményében és magánygyűjteményekben található. A kiállítás megtekintése előtt és után sokan kedvet kaptak ahhoz is, hogy az albumot forgassák, hiszen a filmplakátok, ahogy a könyv ötletadója és szerkesztője, a téma egyik legjobb ismerője, Fekete Dávid írta bevezetőjében: „fekete-fehér kincseink színes hírnökei”.

A kiállításnak Győrben és Budapesten egyaránt sikere volt. Mint a kiállítás OSZK-s felelőse több vezetést is tartottam, ezek élményeiből szeretnék néhány

nyat kiragadni. Az egyik a Múzeumok Éjszakájához kötődik, amikor a vezetéshez rejtvényt állítottam össze. A feladat az volt, hogy egy rövid leírás alapján keressék meg, hogy melyik plakátról van szó. A szöveget a számítógépes korszak előtt készült katalóguscédulákról vettem, melyeken az alapadatokon kívül rövid annotáció is szerepel. Ezek a szövegek tárgyilagosan írják le a plakáton ábrázoltakat, ettől a legtöbb esetben humorosnak hatnak. A játéknak sikere volt, még egy-két héttel később is érkeztek hozzám „megfejtések”, annak ellenére, hogy jutalomként csak az elismerésem tudtam felajánlani. Álljon itt néhány példa. „Széles, nagy ágyban alvó lányt benyúló férfikéz akar elrabolni, de haragos rendőr fentről beugrik.” *Nem loptam én életemben* (1939) grafikus Győry Gy. László, „Börtönrács egyik oldalán ujjal mutogató,

zöld férfi, a másik oldalán rab, kezében kártyával.”
A 28-as (1943) grafikus: Muskovszky László.

Mivel nem vagyok gyakorlott tárlatvezető, minden egyes vezetésre újra és újra fel kellett készülni, hiszen másképpen kell beszélni erről a kiállításról a huszonéveseknek, akiknek ez az ismeretlen múlt, és másképp a 70–80 feletti korosztálynak, akiknek ez az időszak a fiatalságukat jelentette. Érdekes volt, amikor egy napon vezettem ennek a két korosztálynak egy-egy csoportját. Az alkalmazott grafikát tanuló huszonévesek érdeklődéssel hallgatták a plakátokról szóló gondolatokat, hogy a képekkel, színekkel, betűtípusokkal hogyan lehet kifejezni hangulatot, hogyan lehet figyelmet felkelteni. Azonban, amikor megkérdeztem tőlük, tudják-e ki volt Jávor Pál, és láttak-e egy filmet ebből a korszakból, nem tudtak válaszolni. A nyugdíjas csoport pedig – akiktől természetesen ilyet nem is kérdeztem! – szinte átvette tőlem a vezetést, sorolták a filmeket, a színészeket. Megtudtam, melyik hölgynek, melyik daliás színész volt a kedvence, melyik moziba jártak legszívesebben és azt, hogy a hétfégi délutánon sokszor nosztalgáznak ma is a tévé előtt, hiszen rendszeresen vetítik ezeket a filmeket. Én élveztem ezt a beszélgetést, a csoport vezetője viszont kevésbé: kétszer annyi időt töltöttek itt, mint amennyi be volt tervezve!

2017. október 7-én volt a kiállítás finisszázsa. Az eseményt az utolsó tárlatvezetések mellett könyvbemutató (Péter Zsolt: *Ne kérdezd, ki voltam – Karády Katalin, a diva emlékére*), a filmekből vett dalok, szonok előadása (Gallusz Nikolett) és Barbinek Péter színművész fellépése színesítette. Boka László tudományos igazgató úr köszöntője végén mondandójában stílusosan film-

címek tömegét rejtette el. „*Halló Budapest! Barátságos arcot kérek*. Ez nem *Az utolsó dal*, itt *120-as tempóval* száguld a *Meseautó*, bár *Behajtani tilos*. Ez mégsem egy *Külvárosi őrszoba*, itt egyaránt otthon van *Uz Bence* és *Gül baba*, itt *Végre Áll a bál*, és *Egy bolond 100-at csinál*. Olykor *Egy szív megáll...* ha a *Havi 200 fix* is *Csalódás 1 szoknya 1 nadrágra*, *Beszélő köntösre*, márpedig *Estélyi ruha kötelező*. *Fizessen nagysád! Boldog idők...* *Pardon, tévedtem.*”

Mint mindent, ami nagyon jó volt, de elmúlt, ezt a kiállítást is kissé szomorúan búcsúztattuk. Mozgalmas és izgalmas feladat volt számomra a könyv és a kiállítások kapcsán beleásni magamat a mozi, a film és ezen keresztül a plakátok e sajátos részének történetébe. Mi marad a kiállítás után, mit profitált a könyvtár? Restaurátor kollégáink (Doublinszki Éva és Koppán Orsolya) több mint száz gyűrött, szakadt plakátból varázsoltak olyan frisseket, szépeket, mintha most jöttek volna ki a nyomdából, lehetővé téve kiállításukat. Fotós kollégáink (Ackermann Ádám és Karasz Lajos) közel 400 plakátról készítettek felvételt, melyek a gyönyörű album mellett digitális gyűjteményünket is gazdagítják. És olyan turpisságokra is fény derült, hogy hosszú évek óta két plakátként tartottunk nyilván egyet, és most végre „egymásra talált” a két rész. *Az új földesúr* (1935) grafikus: Gehl.

Barbinek Péter szavaival búcsúzom: „*A plakátkiállítással kapcsolatban hadd jegyezzem meg, hogy lenyűgöző, amit itt látunk.*”

Kopcsay Ágnes
 kopcsay.agnes.at.oszk.hu

Filmplakátok újratöltve

2016-ban az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtára több mint 100 plakát kölcsönzésével járult hozzá *A magyar hangosfilm plakátjai 1931–1944* című kiállítás megrendezéséhez Győrben, a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumban.

Az OSZK-tól minden kiállításra kölcsönként dokumentum először a Restaurátor Osztályra kerül, ahol az állapotfelmérés után eldöntjük, hogy milyen beavatkozásokra van szükség ahhoz, hogy kiállítható legyen. A szükséges restaurálási munkák elvégzése után elkészítjük a kölcsönszerződés részét képező dokumentumot, amelyben megadjuk a kiállítás feltételeit is. Ezeket a plakátokat átnézve már rögtön látszott, hogy nagyon sok dolgunk lesz!

A kasírozáskor a keményítővel átítatott japánpapírt több részből kellett összeilleszteni

5 hónap állt rendelkezésünkre, hogy a kiállítási anyagot restauráljuk.

A színes, nyomtatott plakátok a különböző korok reklámhordozói. Mint ilyenek, csak a pillanatnak készültek, ezért alapanyaguk többnyire olcsó, nagyon vékony, rossz minőségű, savas gépi gyártású papír volt. Alakjuk változatos, de inkább a nagy méretek dominálnak ebben a műfajban, előfordul a 130 cm x 100 cm-es nagyság is. Ebből adódóan tárolásuk elég problémás, gyakori, hogy többszörösen összehajtogatták őket. A plakátok méretük és vékony, sokszor rossz minőségű anyaguk miatt igen sérülékenyek. A savas papírok a haj-

tás mentén előbb-utóbb eltörnek, szélük beszakadozik, így egyes részek hamar elvesznek. Restaurálásuk során először a papír száraz és nedves tisztítását, savtalanítását végezzük el. Ezután a szakadások javításán, a hiányok kiegészítésén túl megerősítésként régebben vászonra, újabban japánpapírra kasírozzuk a plakátokat, keményítő ragasztóval.

A kölcsönzött 106 darab filmplakát több mint felét már korábban restauráltuk, de a tároláshoz sajnos ketté kellett hajtani egy részüket, így a hajtás mentén sérültek voltak, amit ki kellett javítanunk. A többi még egyáltalán nem járt nálunk, így teljes restaurálásukra került sor. A plakátokkal való munka elég helyigényes művelet, hatalmas asztalokra és kasírozó táblákra, sokféle egyéb segédanyagra, valamint a méretek miatt egyszerre két restaurátor összehangolt munkájára volt szükség.

Doublinszki Éva és Koppán Orsolya vállalta a feladatot. A plakátokat méretük miatt sziták között összetekerve tudták nedvesen kezelni, a legnagyobb mosómedencében. Így történt a papírananyag savtalanítása is. A kasírozásnál a legapróbb darabok is a helyükre kerültek, a hiányokat pótolták. A plakátok hátoldalára megtámasztásként vékony japánpapírt ragasztottak, amelyet a nagy méret miatt több darabból kellett összeilleszteni. Ez után jöhetett a kíméletes szárítás nemzfilcek alatt, lenéhezítve. A kiegészítéseket akvarell festékkel retusálta Tóth

Zsuzsanna, hogy a plakátok esztétikai megjelenése egységes legyen. A csapatmunkát siker koronázta, időben elkészült a 106 db filmplakát restaurálása. Gondosan becsomagoltuk őket a szállításhoz. A keretezésükre már Győrben került sor, a mesterrel előre egyeztetett szempontjaink szerint.

Megújult filmplakátjainkat a könyvtárban is viszontláthattuk a 2017. május 31-én megnyílt kiállításon.

Érdi Marianne
erdima.at.oszk.hu

A japánpapír felhelyezése a plakát hátoldalára

A kasírozóanyag rásimítása hengerrel és japán ecsettel

A felkasírozott plakát szárítás előtt

A bőség zavara – Kamarakiállítás a Plakát- és Kisnyomtatványtár kincseiből

2016. október 24. – 2018. február 3.

A nemzet könyvtárának szerves, mégis különleges részlege, a kisnyomtatványokat gyűjtő Plakát- és Kisnyomtatványtár, 1935-ben vált önállóvá. Tárunk fennállásának 80 éves évfordulója alkalmából rendeztük meg *A bőség zavara* című kiállítást, mellyel gyűjteményünk sokszínűségét, sokoldalúságát és sokféleségét kívántuk bemutatni.

Talán némi magyarázatra szorul, hogy az évfordulót miért egy év késéssel ünnepeltük. A kérdésre a címmel tudunk válaszolni: „a bőség zavara” miatt.

Bottlik József plakátja

Egyrészt arra a nehézségre utal ez a cím, hogy a kiállítóter végleges lehetőségeihez igazodva egyre szűkíteni kellett annak a sok-sok kisnyomtatványnak a körét, amelyet szerettünk volna mindenképpen megmutatni. A „bőség” örömteli, ám másként, mint „zavarként”, nehezen értelmezhető, ha mintegy 4 milliós gyűjteményünkől megfontoltan arányos válogatást szeretnénk készíteni. A másik nehézség abból következett, hogy a tárlókban,

vitrinekben elhelyezve egyes – tartalmilag vagy történelmileg nagyon érdekes – darabok semmitmondóknak, díszteleneknek, érdektelennek tűnnek.

Reményeink szerint, akik megnézték kiállításunkat, mindezt a „zavart” kevésbé érzékelték, sokkal inkább a „bőség” volt a meghatározó élmény számukra. A kiállítás kurátorai (Kopcsay Ágnes és Tasnády Attila) kiinduló gondolatul a „kincs”, „érték”, „sokszínűség” kifejezéseket választották. A végeredmény így olyan anyag lett, amelyben gyűjteményünk jellegének megfelelően több szempont – idő, műfaj, anyag, téma, részgyűjtemények stb. – keveredik.

A paravánokon és a tárlókban közel ötvenféle dokumentumtípust állítottunk ki, amelyet 183 tárgy képviselt. Valamennyi kisnyomtatvány, de volt köztük szöveges és képes, füzetes és egylapos, kicsi és nagy, színes és kevésbé látványos is. A kiállított dokumentumok kora is igen változatos volt, a 17. századtól a 21. századig terjedt. A vitrinekbe tettünk olyan darabokat, melyek ma is használatosak (például grafikai plakát, képeslap, gyászjelentés), de olyanokat is, melyek a történelem bizonyos szakaszában jellemzőek voltak, de ma már csak gyűjtők, könyvtárak, múzeumok őrzik őket (például halotti címer, számológépdula, céhlevél). Valamennyi gyűjteményünk része.

A kiállítás rendezői úgy látták, mindenki talált valami érdekeset, emlékeztetést a 183 dokumentumból!

Kopcsay Ágnes
kopcsay.agnes.at.oszk.hu

Magyarok a Kaukázusban

A nemzeti könyvtár 2015. évi, *Magyarok a Kaukázusban – A kaukázusi őshaza kutatása a 19. században* című tavaszi nagykiállítása az őshazakutatás, történet- és nemzettudat egy izgalmas szilánkját, a kaukázusi magyarság és őshaza eszméjét mutatta be. A kiállítás az Ars Librorum kiállítóterben és a Corvina-terekben volt megtekinthető 2015 áprilisa és júniusa között, az Országos Széchényi Könyvtár mellett számos egyéb magyar és külföldi gyűjtemény különféle műtárgyait – festményeket, térképeket, kéziratokat, fényképeket, nyomtatványokat és számtalan különféle műtárgyat – sorakoztatva fel. Kurátora Kránitz Péter Pál, történész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktorandusza volt.

A kaukázusi magyarokról szóló első tudósítás. Turky Sámuel 1725. évi levele Asztrahánból, OSZK Kézirattár

A 19. század során egy sor őshaza-elmélet látott napvilágot, a 18. századtól kezdődően uralkodó török–tatár és finnugor, vagy éppen a sumér vagy pártus eredetelméletekkel szemben azonban a kaukázusi őshaza eszméje nem egy nyelv- vagy népcsoporthoz kötötte a magyarság eredetét, hanem egy jól körülhatárolható területhez: a Kaukázushoz. Csaknem az összes kaukázusi népcsoportot a magyarhoz rokonították az eszmét képviselő történészek, sőt, gyakran a laikusok – utazók, publicisták, egyéb tudományágak képviselői stb. – is. A lehetséges kaukázusi őshaza gondolata óriási hatással volt a közgondolkodásra, Vörösmarty Mihályt is megihlette, sőt, a 19. század végére még a társadalom legsőbb rétegeit is élénken foglalkoztatta. Több mint egy tucat expedíció indult Magyarországról a Kaukázusba, hogy fellelje a hátramaradt magyarságot, a magyarral rokon kaukázusi népeket és a magyar őshazát.

Az első ezirányú vállalkozásnak Jaksics Gergely és Orlay János 1804. évi expedíciója tekinthető, melyet Ógyallai Besse János Károly, gróf Zichy Jenő és sok más őshazakutató felfedezőútja követett egészen a 20. század elejéig. Útjaikat hatalmas publicitás övezte, a Zichy-expedíciókról például rendre a hetilapok címlapjain számoltak be. Hatalmas lendületet vett a hazai Kaukázus-kutatás, a hegyvidék néprajzi, geográfiai, történelmi, állattani és számos egyéb aspektusait monográfiák és tanulmányok tucatjai mutatták be a század során. A kutatóutakról számtalan műkincset hoztak haza az őshazakutatók, ezekből kiállítás is nyílt a század végén – a műtárgyak máig kutathatók különböző hazai közgyűteményekben, egyebek mellett a Néprajzi Múzeumban és az Iparművészeti Múzeumban. Szerelmey Miklós 1847. évi képes történeti albumában a kaukázusi magyar őshaza képi ábrázolást is nyert, sőt, a Zichy-expedíciók festő tagja, Carl Wuttke az idős gróf és útítársai által

Magyari első képi ábrázolása. Szerelmey Miklós: *Magyar hajdan és jelen élethű rajzolatokban magyarázó szöveggel*, Pest, 1847.

felkeresett, a magyar őshazának vélt tájakat festményein is ábrázolta, ezáltal a kaukázusi magyarság eszméje a képzőművészetre is kifejtette hatását.

A kiállításon látható volt Turkoly Sámuel 1725. évi levele, amely először tudósította a hazai közvéleményt a kaukázusi őshazáról, s az eszme kialakulása kezdőpontjának is tekinthető. Megtekinthetők voltak az első magyar expedíciók által használt kaukázusi térképek; Jankovich Miklós és Széchenyi István szignójával ellátott, a kutatóutak finanszírozásáról szóló kéziratok; Besse János útlevele és kézzel írott tudósításai; Vörösmarty Mihály *Magyarvár* című epikus töredékkölteményének – melynek helyszíne a kaukázusi Magyar vár – első kiadása; Carl Wuttke és Eisenhut Ferenc kaukázusi festményei; Zichy Jenő útítára, Szentkatolnai Bálint Gábor és Gárdonyi Géza levelezése a kaukázusi őshazáról; karabahi örmény és egyéb kaukázusi szönyegek és szőttesek; a kor legrészletesebb és legnagyobb felbontású, Déchy Mór által szerkesztett Kaukázus-térképe; fényképfelvételek a magyarral rokonnak hitt kaukázusi cserkeszekről és karacsájakról, a dagesztáni avarokról, grúzokról és örményekről; és még számos egyéb műtárgy.

A kiállításon bemutatott hatalmas tárgyi és írott emlékek végül egy katalógus formájában is közszemlére bocsáttattak. 2016-ban jelent meg az Országos Széchényi Könyvtár és az Örmény Kulturális Központ közös kiadásában a *Magyarok a Kaukázusban – A magyar őshaza kutatása Örményországban és a Kaukázusban* című, háromnyelvű kiadvány magyar, angol és örmény nyelven. A 136 oldalas kötet Kránitz Péter Pál szerkesztésében jelent meg, aki egy részletes bevezető tanulmányban ismertette a kiállításon és a katalógusban bemutatott eszmetörténeti témát: a kaukázusi magyarság és őshaza gondolatát.

A kiállításon és a tanulmánykötetben bemutatott műtárgyakat 2017-ben újabb kiállítás formájában gyűjtötte össze a kurátor *Hungary in Georgia*, vagyis *Magyarország Grúziában* címmel, ezúttal a kaukázusi ország fővárosában, Tbilisziben, a Zurab Cereteli Modern Művészeti Múzeumban, a *Magyar Napok Tbilisziben* című rendezvénysorozat keretei között.

Kránitz Péter Pál

Zichy megrajzolt hősei

Az Országos Széchényi Könyvtárban *Zichy megrajzolt hősei, a Nemzeti Könyvtár kiállítása Zichy Mihály könyvillusztrációiból* címmel nyílt tárlat, azzal a nem titkolt céllal, hogy felhívja a világ minden részéről érkező látogatók figyelmét könyvtárunk értékes, sokak által ismeretlen díszalbum-gyűjteményére.

A 2016. június 15-én az 5. emeleti Erekllye-térben nyíló kiállítás tematikáját a 110 éve elhunyt nagy illusztrátorunk, Zichy Mihály művészetének könyvtári szempontú megközelítése adta. Hat évtizedes alkotói munkásságának számtalan bizonyítékából – melynek nagy részét az orosz cári udvar festőjeként Szentpétervárott töltötte – egy kivételes művészember érdekes egyénisége tárul fel. 1891-ben egy orosz származású hölgy merész kijelentéssel döbbsentette meg a sajtó egy munkatársát: véleménye szerint Munkácsy olyan, mint az Eiffel-torony, Zichy pedig a Szent Péter-templom. Mint később a történetből kiderült, ezekkel a hasonlatokkal Zichy méltatlan hazai elhanyagoltságát próbálta szemléltetni. Az 1880-as évektől Munkácsy a színek használatára fektetve a hangsúlyt (*kolorista*) foglalta el a nemzeti festő tisztségét, míg Zichy különleges rajztechnikájával vált a magyar „rajzoló fejedelmé” (mint a Magyar Nemzeti Galéria 2007 végén rendezett kiállítása címében is nevezték).

A technikában virtuóz volt, alkotott minden anyaggal: olajjal, akvarellel, pasztellel, temperával, tussal, szépiával, ceruzával, szénrel, színes krétával, de a témaválasztásban rendkívül válogatos és szigorú művésznek bizonyult.

Zichy a magyar szerzők irodalmi munkáihoz azzal a nem titkolt céllal készített illusztrációkat, hogy a magyar költészet remekei könnyen érthető kis képekkel „felcicomázza” külföldön is ismertté váljanak. A művész hazafiságának megnyilvánulásai ezen alkotások, és bizonyára nem véletlen, hogy nagyívű festményei mellett illusztrációs művei jelentős része magyar költők, Arany és Madách költeményeit kísérik. Zichy romantikus festő és realista illusztrátorként az illusztrált mű kívánalmi szerint dolgozott, elsősorban a művek meséjét, részleteit ragadta meg úgy, hogy a mondanivaló azonos legyen az íróéval. A korszak általános gyakorlata a „melléklet illusztráció” volt, sokáig hiányoztak a mű-

Zichy Mihály csókábrázolása Lermontov orosz költő *Démonjához*

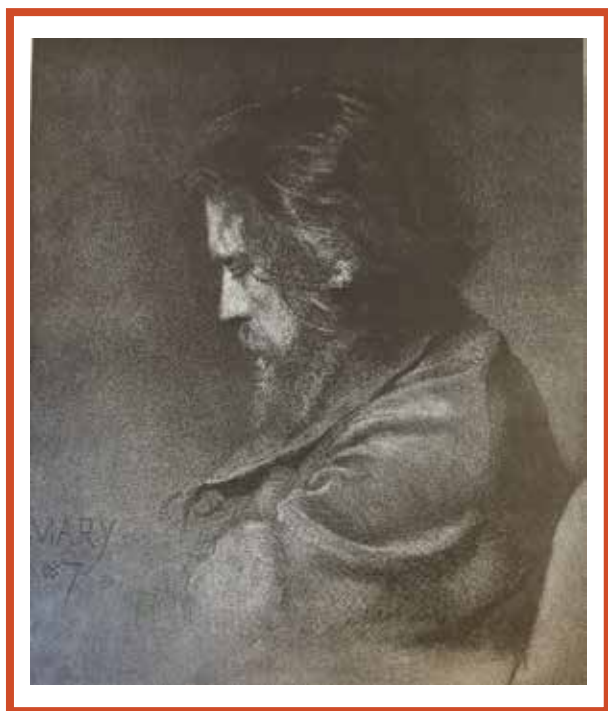
vészi könyv létrehozásának feltételei. Azonban Zichy az utolsó nagy illusztrációs munkájában az Arany-balladák kiadásában megvalósította a mindig óhajtott tipográfiai egységet rajz és szöveg között.

Zichy a cárok udvarában készített több ezer rajzzal (a mindennapi élet eseményeinek ábrázolásával pl.: vadászatokról való tudósítással), akvarellek (portrék) elkészítésével és az udvari krónikák megfestésével nagy tapasztalatot szerzett, egyedi kiforrott technikára tett szert. A II. Sándor koronázása alkalmából kiadott hatalmas díszalbum reprezentatív alkotása tette Oroszországban ismert művésszé.

Fejlett irodalmi érzékű, nagy olvasottsággal rendelkező művelt emberként maga is szívesen és jól írt. Nemcsak a romantikus irodalmat kedvelte, ismerte a nagy orosz realistákat, készített rajzot Goncsarov, Gogol, Lermontov prózájához, de elragadtatással írt Balzac műveiről is. Könyvtárát, amelyet még bécsi tanulmányai idején alapozott meg, számos szép kiadású könyvvel

II. Sándor cár 1856-os koronázási díszalbuma

Zichy Mihály tanítványa, Mary által készített portréja

gazdagította; egyszer utolsó 8 forintját is Cervantes művére, a *Don Quijote*-ra költötte.

A századfordulón (majd százéves születésnapjára 1927-ben a 2. díszkiadásban) megjelent *Zichy-album* magyarul és németül annak ellenére is hiánypótló dokumentum, hogy a művész nagy szomorúságára nem szerepelhetett benne az összes, számára kedves alkotás.

A Petőfi, Madách és Arany műveihez készített (a kiállításon részletesebben bemutatott) rajzokon kívül még további írók, szerzők műveit is illusztrálta: Zichy Géza *Leányvári boszorkányát*, Jókai *Magyar mese- és mondavilágát*, valamint a *Fegyvertelen* című elbeszélést (*Vasárnapi Újság*, 1902. február 2. sz.), és készített rajzot Garay *Obsitosához* is.

Szarka Anita, Szűts-Novák Rita

nitta.at.oszk.hu;

szuts-novak.rita.at.oszk.hu